

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Y.2006, C.11, S.2 s.229-246.

IMF'İN GELİŞİM SÜRECİ, TÜRKİYE'DE EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDE UYGULANAN IMF POLİTİKALARI VE UYGULAMA SONUÇLARI

HISTORY OF IMF AND CONSEQUENCES OF IMF POLICIES DURING THE ECONOMIC CRISES in TURKEY

Yrd.Doç.Dr.Mevlüt KARABIÇAK*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı uluslararası para sistemlerini düzenlemede 60 yıllık bir geçmişe sahip, nerdeyse tüm dünya ülkelerinin ortağı olduğu IMF'in, kuruluşundan günümüze kadar sürdürdüğü politikaların ne gibi ortak özellikler taşıdığı, ekonomik krizleri önlemede hangi önerilere yer verdiği ve ne tür sonuçlara yol açtığını incelemektir. Son yıllarda pek çok ülkede yaşanan ekonomik krizlerin farklı neden ve sonuçlarına rağmen, bunların aşılmasında öne çıkan IMF politikalarının genelde benzer nitelikler taşıdığı gözlenmektedir. Aslında ekonomik krizlerin reel, parasal, mali, siyasal, toplumsal, ve küresel pek çok nedeni bulunmakta ve her ülkenin ekonomisi farklı özellikler göstermektedir. Bu farklılıkları dikkate almadan uygulanan ve daha çok sıkı para ve maliye politikalarını içeren IMF reçetelerinin krizi önlemede başarılı olmasını beklemek oldukça güç görülmektedir. Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde özellikle 1994 ve sonrasında yaşanan ekonomik kriz dönemlerinde IMF tarafından uygulanması istenilen politikaların genel bir değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

ABSTRACT

The main aim of this study is to analyse policies implemented by IMF which has history about regulations on international Monetary systems over sixty years. More specifically, it is aimed to identify common policies up to date and determine the IMF policies on economic crisis and consequences of this policies. In recent years, even though most of the reasons and the results of economic crises showed significant differences among countries, suggested policies by IMF were highly similar. In fact, there are significant differences among countries in terms of economic situations, several reasons of economic crises related to Money and financial sectors, political, social and global. It is not possible to expect that implementing strict monetary and fiscal policies suggested by IMF could not serve these countries to overcome economic crises without taking into account differences among countries. In this study, the effects of policies suggested by IMF on Turkish economic crises especially after 1994 were discussed and their results were evaluated.

IMF, Ekonomik Kriz, Türkiye
IMF, Economic Crises, Turkey

* Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

GİRİŞ

1970'li yıllara kadar Keynezyen iktisat politikaları ekonomiye müdahaleyi kalkınmakta olan ülke ekonomileri için bir kurtuluş olarak görmekte ve bunun bir yansıması olarak tüm dünyada planlı ekonomiler ve karma ekonomik yapılar öne çıkmakta, devletin ekonomiye etkisi önemli ölçüde hissedilmekteydi. Bu yıllardan sonra ortaya çıkan petrol krizleri hem ekonomik dengeleri değiştirmiş hem de petrol üretiminden yoksun ülkeleri büyük bir üretim maliyeti ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu durum hemen her ülke ekonomisini büyük ölçüde sarsmıştır. Bu tarihten itibaren Nobel ödüllü bazı iktisatçılar ekonomik sorunların asıl kaynağını, serbest piyasa mekanizmasının yeterince işletilememesi olarak göstermişlerdir. Bu görüş öteden beri liberal politikalar izlemekte olan ABD tarafından da desteklenmiş ve bu ülkenin resmi bir politikası haline gelmiştir.

Özellikle 1980 sonrasında serbest dış ticaret, özelleştirme ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi gibi liberal politikalar büyük güç kazanmıştır. Bu politikalar ABD'nin büyük katkısıyla kurulan IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlarca da benimsenerek, tüm gelişmekte olan ülkelere tek bir reçete gibi önerilir olmuştur. Hatta bazı ekonomik sorunları nedeniyle dış desteğe muhtaç hale gelmiş ülkelere bu politikalar IMF tarafından birer yapısal reform olarak sunulmaktadır. Ayrıca yeni dünya düzeni de denilen küreselleşme olgusu, ekonomisi güçlü ülkeler lehine işlemektedir.

Dış ticaretin hızla serbestleşmesi ve sermaye hareketlerinin liberalleşmesi, bu konuda yeterince hazırlığı olmayan ve IMF politikalarını uygulamak zorunda kalan bir çok ülkeyi ekonomik ve mali krizlerle sarsmakta, bu başarısızlıklara rağmen IMF kendi politikalarını yeniden gözden geçirme gereği duymamakta ve esas sorunun bu politikaların yeterince uygulanmadığından kaynaklandığını ifade etmektedir¹. IMF, ekonomisi güç durumda olan ülkelere genellikle para kaçışını engellemek için faiz oranlarının yüksek düzeylere çıkarılmasını önererek, kendisine muhtaç ülkeleri sıcak para hareketleriyle karşı karşıya bırakmakta, yüksek maliyetli döviz kurunu savunurken, başarısızlık durumunda spekülörlere karşı hiçbir ciddi önlem önermemektedir².

Günümüzde uluslararası düzeyde ekonomik bir savaş kıyasıya sürmektedir. Özellikle Sovyetler Birliğinin çöküşüyle birlikte küreselleşmenin sağladığı avantajları daha da iyi kullanan ABD bu anlamda tartışılmaz bir üstünlüğe ulaşmıştır. AB ülkeleri bu gelişmeden nispeten olumsuz etkilenenler de, sonucu kendi lehlerine dönüştürebilmek için büyük bir çaba göstermektedirler. Asya'da, Güney Amerika'da veya dünyanın her hangi bir bölgesinde ortaya çıkan yeni bir rekabet gücü, ABD ve AB üyesi ülkeler tarafından kendilerine yönelik bir tehdit olarak algılanmakta ve bu ülkeler, başka ülkelerin de sanayileşerek kendileriyle rekabete girişmesini altından

¹ ERTUNA, İ., Özer, **Kapitalizmin Son Direnişi**, Alfa Yayınları:1567, Güncel: 47, İstanbul Şubat 2005, s. 245.

² KRUGMAN, Paul, **Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü**, (Çev: Neşenur DOMANIÇ), Literatür Yayınları: 60, Mart matbaacılık, İstanbul, Haziran 2001, s.174.

kalkılamayacak bir maliyet olarak değerlendirmektedirler³. ABD'nin bu tek kutuplu dünyada istediği gibi hareket etmesi, IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşları doğrudan etkileyebilmesi, bu kuruluşların ideolojik davranabileceği endişesini güçlendirmektedir.

1. ULUSLARARASI PARA SİSTEMLERİNİN GELİŞİMİ VE IMF'İN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ

Çok eskiden beri paranın mübadele işlemlerindeki önemi bilinmekle birlikte, para sistemlerinin uygulanması tarihsel süreç içinde yeni sayılabilir. Para sistemlerini Çift Metal Sistemi ile başlatmak mümkündür. Bu sistem Avrupa ve Amerika'da genellikle 18. yüzyılın ilk yarısından itibaren ortaya çıkmış ve 19. yüzyılın son çeyreğine kadar sürmüştür⁴. Düzenli olarak uygulanan ilk para sistemi Altın Para Sistemidir. Bu sistem 1870'lerden başlayarak Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıç yılı olan 1914'e kadar devam etmiştir. Sistemin özelliği her ülkenin ulusal parasının değerini belirli bir ağırlıktaki saf altının karşılığı olarak sabitlemesi ve altının alım, satım, ihrac ve ithalini serbest bırakmasıydı. Bu sistemde piyasada altın sikke kadar banknotlar da kullanılmakta ve bu banknotlar istenildiği zaman altına çevrilebilmekteydi⁵.

Birinci Dünya Savaşıyla birlikte ortaya çıkan yüksek harcamalar hükümetleri merkez bankalarına önemli ölçüde borçlandırmış, banknot hacmi mevcut altın miktarının gerektirdiği hacmin çok üstüne çıkmış ve altın sikkelere büyük bir hücum baş göstermiştir. Bu nedenle banknotların altına tahvil yeteneği kaldırılmış ve fiilen kağıt para rejimine dönülmüştür. Savaş esnasında yaşanan ve sonrasında da devam eden yüksek enflasyon bir çok ülkenin altın stoklarını önemli ölçüde azaltırken, özellikle ABD'nin altın stoklarını artmıştır. Şöyle ki, 1914 yılında ABD altın stokları 1.5 milyar dolar iken, beş yıl sonra bu miktar dünya altın stokunun %40'ına karşılık gelen 2.9 milyar dolara yükselmiştir⁶.

Bu gelişme ilk bakışta ABD'nin lehine gözükse de, gelir düzeyi önemli ölçüde düşen Avrupa ülkelerine yönelik ABD ihracatında büyük bir azalma tehlikesini ortaya çıkarmıştır. Altının ABD'ye doğru hızlı akışı, bu ülkede de enflasyon tehlikesini gündeme getirmiştir. Bu nedenle ABD Federal Rezerv Bankası, enflasyonu önleyici program hazırlayan Avrupa hükümetlerine kredi açmayı kararlaştırmış ve İngiltere enflasyonu önleyen ilk ülke olarak ABD'den aldığı kredilerle 1925 yılında tekrar altın sistemine dönmüştür. Avrupa'nın diğer ülkelerinde altın sistemine yeniden dönüş henüz tamamlanmamışken, 1929 yılında yaşanan büyük dünya bunalımı, ABD dışındaki bir çok ülkenin bu sistemi bırakmasına neden olmuştur⁷.

³ ERTUNA, a.g.e, s. 14.

⁴ HİÇ, Mükerrerem, **Para Teorisi ve Politikası**, 9.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1994, s.51.

⁵ SEYİDOĞLU, Halil, **Uluslararası Finans**, Güzem Yayınları, Genişletilmiş 4.Baskı, İstanbul 2003, s.9.

⁶ HİÇ, Mükerrerem, a.g.e, s.53.

⁷ HİÇ, Mükerrerem, a.g.e, s.55.

Sonradan ABD de, doların altına göre değer kaybına izin vererek 1933 yılında bu sisteminden ayrılmış ve 1937 yılına gelindiğinde altın sistemine bağlı tek bir ülke bile kalmamıştır⁸.

1929 dünya bunalımı sonrasında birçok ülkenin, dış ticaretlerini takas ve kliring gibi çift yanlı usullerle yürütmek zorunda kalması ve ülkelerin birbirleriyle yarışarcasına devalüasyonlara başvurması, mevcut istikrarsızlığı daha da artırmıştır. İkinci Dünya savaşının başlaması da bu olumsuzlukları büsbütün tetiklemiş ve tüm dünyanın refahını önemli ölçüde azaltmıştır. Uluslararası ticaret, ödemeler ve para düzeni ile ilgili olumsuz gelişmeler, ülkeleri bu alanda işbirliğine zorlamıştır. Ağustos 1941'de Roosevelt ve Churchill arasındaki ikili görüşmeler sonrasında ortaya çıkan Atlantik Şartı ile öncelikle siyasi konulardaki amaçlar sıralanmış ve ekonomik sorunları çözmeye yönelik olarak çok yönlü çalışmanın yapılması öngörülmüştür⁹. Tüm bu hazırlıklar sonucunda henüz savaş sona ermeden, gerekli adımlar atılmış ve Türkiye'nin de dahil olduğu 44 ülkenin katılımıyla 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Uluslararası Para ve Maliye Konferansı (The International Monetary and Financial Conference of the United and Associated Nations) ABD'nin New Hampshire Eyaletinin Bretton Woods kasabasında yapılmıştır¹⁰.

Dünya finansal ve parasal düzeninin yeniden kurulmasını amaçlayan bu konferansta başlıca iki plan tartışılmıştır. Bu planlardan ilki ünlü İngiliz iktisatçısı John Maynard Keynes'in hazırladığı Keynes Planı, diğeri ise ABD Hazine Bakanı Henry White'ın hazırladığı White Planıdır. Görünüşte birbirine çok fazla benzeyen bu iki planın temelde önemli bir farklılığı bulunmaktaydı. Keynes Planı, başarısız olarak kabul ettiği piyasaların düzenlenmesinde kamu otoritesini temel yapı olarak varsaymakta ve kurulacak Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO)'nün bu amaç doğrultusunda ülkeleri desteklemesini öngörmekteydi. White Planı ise piyasalara müdahalenin esas amacının piyasaların serbestliğinin sağlanması olduğu tezine dayanmakta ve ITO gibi bir kurumu içermemekteydi.

Konferans sonucunda ABD'nin etkisiyle White Planı kabul görmüş ve iki önemli mali kuruluş olan Dünya Bankası¹¹ ile IMF kurulmuştur. 27 Aralık 1945 tarihinde yeter sayıda ülke Fon kotasının %80'i ve Banka sermayesinin %65'ini taahhüt ederek, Dünya Bankası ve IMF'in kuruluş sözleşmesini onaylamış ve Dünya Bankası faaliyetlerine Haziran 1946'da, IMF ise finansal işlemlere Mart 1947'de fiilen başlamıştır¹². Bretton Woods

⁸ TÜRKCAN, Ergun, "IMF'nin Kökenleri", **IMF İstikrar Politikaları ve Türkiye**, Editör: Cevdet ERDOST, Savaş Yayınları, Güncel Sorunlar Dizisi: 2, Birinci Baskı. Aralık 1982,s.8.

⁹ GÜRAN, Nevzat, AKTÜRK, İsmail, **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, 5. Baskı, Tuğra Ofset, Isparta 2001, s.30-31.

¹⁰ TÜRKCAN, Ergun, age, s.1.

¹¹ Kuruluşun ilk adı 'Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)'dir.

¹² KARLUK, S., Rıdvan, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar** 2. Baskı, Anadolu Ün. Basımevi, Eskişehir 1995, s. 224.

Antlaşması ile başlayan bu yeni sisteme IMF sistemi veya öngördüğü kur düzenlemelerinden ötürü ayarlanabilir sabit kur sistemi denilmiştir¹³.

IMF, başlangıçta Keynes'in öngördüğü biçimde dünya merkez bankalarının bankası rolünü üstlenememiş ve ITO kurulamamıştır. Ancak bunun yerini 30 Ekim 1947'de imzalanan ve 10 Ocak 1948'de yürürlüğe giren Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) almıştır¹⁴. Keynes'in 'bancor' adını verdiği uluslararası rezerv para ise SDR adı altında 28 Temmuz 1969'da Fon ana sözleşmesinde yapılan değişiklikle yürürlüğe girebilmiştir¹⁵. GATT'a göre daha güçlü bir kurumsal yapıyı temsil eden Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ise 1 Ocak 1995'de yürürlüğe giren Uruguay Turu Nihai Senedi kapsamında kurulabilmiştir¹⁶.

IMF'in üye ülkelere önceden dağıtılmış kotaları bulunmaktadır. Kotalar üye ülkelerin milli gelir ve uluslararası ticaret hacimleri gibi ekonomik göstergelere dayanılarak oluşturulmaktadır. Bu kotalarda en büyük pay ABD'ye (%17.7) ve AB ülkelerine aittir. Paylar, kotaların %85'ine sahip olan ülkelerin onayı ile her beş yılda bir yeniden ayarlanmaktadır¹⁷. Ancak ABD'nin mevcut kotası %17.7 olduğundan, bu ülkenin onayı olmadan hiçbir ayarlama yapılamamaktadır. AB'ye üye ülkelerin yeni aday ülkelerle birlikte toplam kotası ABD'nin yaklaşık iki katı (%32) olmasına karşın, AB ülkelerinin IMF üzerindeki etkisi ABD kadar değildir¹⁸.

2. IMF'İN İŞLEYİŞİ VE KREDİ OLANAKLARI

Günümüzde IMF, uluslararası parasal işbirliğinin kurumsal bir temsilcisi olarak ekonomik ve finansal alandaki bilgisini üye ülkelerle paylaşmaktadır. Ekonomik kriz dönemlerinde üye ülkelere borç vermekte ve onlara bazı tavsiyelerde bulunmaktadır. IMF Ana Sözleşmesinin 4. maddesi gereğince her üye ülkede, yılda bir kez konsültasyon, Dünya Ekonomik Görünümü (World Economic Outlook) için yılda iki kez WEO çalışması raporu, Fon kaynaklarını kullanmaksızın IMF yakın gözetiminde olmayı kabul eden üye ülkeler için yılda bir kaç kez uyarıcı düzenlemeyle genişletilmiş gözetim ve program gözetimi yapılmaktadır. Bunların tümüne genel olarak gözetim (surveillance) adı verilmektedir¹⁹. IMF, küresel ekonomiye ilişkin bu analiz ve gözetimler sayesinde üye bir ülke politikasının diğer bir ülkeye zarar verir hale gelmesi ve onu tehdit etmesi durumunda o ülkeyi uyarmakta ve bu özellik, ulusal düzeyde fikir vermede IMF'i oldukça önemli kılmaktadır. Halen 184 üyeye sahip olan IMF, Dünya Bankası ile koordineli bir çalışma

¹³ SEYİDOĞLU, Halil, *age*, s.11.

¹⁴ GÜRAN, Nevzat, AKTÜRK, İsmail, *age* s.130.

¹⁵ GÜRAN, Nevzat, AKTÜRK, İsmail, *age*, s.77.

¹⁶ GÜRAN, Nevzat, AKTÜRK, İsmail, *age*, s.152-153.

¹⁷ SEYİDOĞLU, Halil, *age*, s.43.

¹⁸ IMF, *IMF at 60*, Finance and Development, September 2004, Volume: 41, Number: 3, s.19.

¹⁹ EĞİLMEZ, Mahfi, *IMF Türkiye (2002)*, http://64.233.183.104/search?q=cache:k_YdXCq6xn0J:www.mahfiegilmez.nom.tr/kose_8.htm+mahfi+e%C4%9Filmez+%C4%BOMF&hl=tr&ie=UTF-8&inlang=tr

yürütmekte ve IMF'ye üye olan her ülke aynı zamanda Dünya Bankasının da üyesi sayılmaktadır²⁰.

IMF'in en önemli işlevi üye ülkelerin dış ödeme açıklarının giderilmesi amacıyla kredi sağlamaktır. IMF desteğini almış bir ülke uluslararası piyasalardan daha uzun vade ve uygun faiz oranlarıyla borçlanabilmektedir. IMF'in kredi mekanizması geleneksel borç verme yöntemlerinden farklıdır. Bir ülkenin Fon'dan borçlanması, o ülkenin kendi ulusal parasının Fon'a üye diğer bir ülkenin parasıyla değiştirilmesi yani, o ülke parasının Fon'dan satın alınması biçiminde olmaktadır. Ülke kendi ulusal parasını geri alırken, ödemeyi Fon'un kabul ettiği bir ülke parası veya SDR ile yapmak zorundadır²¹.

IMF karşıdan izleme politikası çerçevesinde üye ülkelerin başvurusu durumunda, kurumsal düzenleme ve ekonomik birimlerin eğitimi konusunda da kendilerine bazı yardımlarda bulunmakta ve bu bilgi aktarımına "Teknik Yardım" denilmektedir. Teknik yardımlarda IMF sorumluluğunun temel alanı kurumsal yapılandırma, IMF'in teknik yardımları ülkelerin reformlar içeren politikalar oluşturmasını, planlamayı, kurumsal organizasyonu, prosedürleri ve insan yeteneklerini kuvvetlendirmeyi kapsamaktadır. Makro ekonomik politikalar; kamu harcamalarının bütçe ve vergi sistemlerinin revize edilmesini, para-kredi yönetiminin geliştirilmesini ve döviz kuru rejiminin reforma edilmesini gerektirmektedir. IMF'in teknik yardımlarını 6 başlıkta toplamak mümkündür²². Bunlar; Makro ekonomi politikalarının oluşturulması ve uygulanması; Bankacılık ve finans sistemi reformu; Maliye reformu; Ekonomik datanın derlenmesi, yönetimi, yayımı ve kalitesini geliştirmek için istatistiksel reform; Uluslararası en iyi çalışmanın ekonomik ve mali yapısının gözden geçirilmesi ve taslağının oluşturulması için yasal reform; İstatistiksel bilgiyle mali, parasal ve finansal politikaların gelişen uluslararası standartlarda karşılanması için üye ülkelere gerekli yardımın sağlanmasıdır.

IMF'in üye ülkelere sağladığı olanaklar ise; 'normal mali olanaklar', 'özel olanaklar' ve 'az gelişmiş ülkelere uygulanan olanaklar'dır²³. Normal mali olanaklar; kredi dilimleri ve destekleme anlaşmaları, genişletilmiş fon kolaylığı, genişletilmiş kullanım politikası unsurlarından oluşmaktadır. Özel olanaklar; telafi edici finansman kolaylığı, tampon stok finansman kolaylığı, sistem dönüşüm kolaylığı, ek rezerv kolaylığı, beklenmedik durumlar kredi imkanı ve acil yardım kalemlerinden oluşurken, düşük gelirlili gelişmekte olan ülkelere uygulanan olanaklar ise yoksulluğu azaltma ve büyüme kolaylığıdır²⁴. IMF'in kredi dilimi politikası çerçevesinde üye ülkelere sunduğu krediler farklı limitler içermekte ve IMF'e üye bir ülkenin kendi rezerv dilimi dışındaki IMF kredilerinin tümü yapısal koşullar

²⁰ IMF, **IMF Technical Assistance Transferring Knowledge and Best Practice.**, Editör: Jeremy Clift, Washington, D.C., Published May 2003, s.4.

²¹ SEYİDOĞLU, Halil, **age**, s.43-45.

²² IMF, **IMF Technical Assistance Transferring Knowledge and Best Practice.**, Editör: Jeremy Clift, Washington, D.C., Published May 2003, s.6.

²³ DOĞAN, Seyhun, **IMF İstikrar Programları ve Türkiye**, Işık Yayın Tanıtım, İstanbul 1997, s.27-30.

²⁴ GÜRAN, Nevzat, AKTÜRK, İsmail, **age**, s.67-71.

içermektedir. Üstelik bu koşulların sayısı giderek artmaktadır. IMF destekli programlarda yapısal koşullar 1980 sonlarında üçte iki iken, 1990'lı yılların ilk yarısında neredeyse tamamını kapsar hale gelmiştir. Örneğin 1987'deki programlar yıllık iki yapısal koşul içerirken, bu sayı 1994'te dokuza ve 1997-1999 dönemindeyse on dörde ulaşmıştır²⁵.

Stand-by düzenlemelerindeki kullanım limiti üye ülke kotasının yüzde 100'ü, Genişletilmiş Fon Kolaylığı düzenlemesinde maksimum kullanım limiti üye ülke kotasının yüzde 300'ü, Telafi Edici Finansman Kolaylığındaki kullanım limiti ise üye ülke kotasının maksimum yüzde 45 ya da 55'idir. Kredi Hattı düzenlemesinde maksimum kullanım miktarı da duruma göre üye ülke kotasının yüzde 300'ü ile 500'ü arasında değişebilmektedir. Ek Rezerv Kolaylığı için bir üst limit bulunmamakta ve bu kolaylığın miktarını belirlemede İcra Direktörleri Kurulu yetkili olmaktadır. Acil durum destek politikaları çerçevesinde sağlanacak krediler için maksimum limit üye ülke kotasının yüzde 25'i olmakla birlikte İcra Direktörleri Kurulu bu oranı yüzde 50'ye kadar çıkartabilmektedir. 1994 yılındaki Meksika krizi ve özellikle de 1997-98 Asya ve Rusya krizleriyle birlikte, IMF stand-by ve süresi uzatılmış fon kolaylığı düzenlemelerinde öngörülen maksimum limitleri aşmaya başlamıştır. Örneğin Türkiye'nin 964 milyon dolar tutarındaki kotasına göre, süresi uzatılmış fon kolaylığı çerçevesinde kullanabileceği kredi limiti 3.6 milyar dolar olması gerekirken 2000'li yıllarda kullandığı kredi miktarı bunun çok üstüne çıkmıştır²⁶.

Örneğin IMF ile 19'uncu stand-by düzenlemesini yapan Türkiye'nin FON'a olan borcu 12.190 milyar SDR iken, 14.210 milyar SDR borçla Brezilya FON'a en borçlu birinci ülke durumundaydı. Temmuz 2005 itibariyle Brezilya yaptığı geri ödemelerle IMF'e olan borcunu 10.790 milyar SDR'ye geriletmiştir. Buna karşılık Türkiye'nin geri ödediği borç miktarı daha düşük seviyede kaldığı için aynı tarih itibariyle 11.970 milyar SDR ile IMF'e en fazla borcu olan birinci ülke konumuna gelmiştir²⁷. Türkiye'nin Dünya Bankasına olan borcu ise 6.1 milyar dolar düzeyinde bulunmaktadır²⁸.

3. TÜRKİYE'DE IMF TARAFINDAN UYGULANAN YAPISAL DESTEKLİ PROGRAMLAR

Ülkemizle IMF arasındaki ilişkiler hemen hemen IMF'in kuruluşu ile birlikte başlamıştır. IMF 1946'da kurulmuş ve Türkiye bu kuruma 1947'de üye olmuştur. Üye olduğu günden günümüze kadar 1986-1993 dönemi hariç hemen her üç yılda bir stand-by düzenlemesi yapılmıştır²⁹. Halen 19. stand-

²⁵ ESEN, OĞUZ, "Türkiye'de Uygulanan IMF Destekli Yapısal Programlar", **Kriz ve IMF Politikaları**, (Editör: ÇOLAK, Ö., Faruk) Alkım Yayınevi, İstanbul 2002, s.8.

²⁶ EĞİLMEZ, Mahfi, "IMF Türkiye(2002)", http://64.233.183.104/search?q=cache:k_YdXCq6xn0J:www.mahfiyegilmez.nom.tr/kose_8.htm+mahfi+e%4%9Filmez+%4%B0MF&hl=tr&ie=UTF-8&inlang=tr

²⁷ <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~1@w~4@tarikh~2005-09-21-m@nvid~634074,00.asp>

²⁸ <http://www.ntv.com.tr/news/335829.asp>, erişim: 06.09.2005.

²⁹ DEĞİRMENCİ, Koray, **IMF Nedir?**, Türk-İş Eğitim Yayınları No:53, Başak Matbaacılık, Ankara, 2000, s.40.

by anlaşması yürürlüktedir. Ülkemizde özellikle 1990'lı yıllardan sonra süratle bozulan makro ekonomik dengeleri düzeltmek için yürütülen IMF destekli programlar, 1998 yılından itibaren daha sık uygulanır olmuştur. 1980'lerde yapısal programlar denince genellikle özelleştirme ve piyasa mekanizmasının önündeki engeller akla gelirken, son yıllarda bu kavramın içeriği tamamen değişmiştir. Yapısal önlem ya da yapısal reform adı altındaki düzenlemeler özellikle ülkemizde, geleneksel makro ekonomik kriterleri aşarak³⁰, sosyal ve politik bir nitelik kazanmıştır. 2000 yılında başlayan ve 3 yıl süren IMF destekli programın temel amacı kamu finansmanını sağlıklı bir yapıya kavuşturmak, kamu açıklarının piyasa ekonomisi üzerindeki baskısını azaltmak, reel faizleri makul bir düzeye indirmek, enflasyonu tek haneli rakamlara düşürmek ve ekonomiyi sürdürülebilir bir büyüme ortamına çekmek olarak sıralanmıştır. Program uygulanmaya başlamadan hükümetçe enflasyon ve döviz sepeti hedefleri ilan edilmiş, halktan ve iş dünyasından kira-ücret ve fiyat artışlarının 2000 yılı enflasyon hedefiyle uyumlu olması istenmiştir. Daha başlangıçta KİT ürünlerine yüksek zamların yapılması nedeniyle özel sektör kamu fiyatlarını bir çıpa olarak kullanmış ve döviz fiyatının ne olacağı önceden belli olduğu için tüm ekonomik birimler gelecekteki bu beklentiye göre strateji geliştirmiştir³¹.

Uygulanan yüksek faiz politikası, mudilere sağlanan sınırsız güvence, dövizin gelecekteki değerinin önceden bilinmesi, mevcut faiz oranları ile kurdaki değişme oranı arasındaki pozitif farkın yüksekliği, ülkeye sıcak para girişini özendirmiştir. Bu geçici rahatlama faiz oranlarının mevcut enflasyon düzeyinin altına düşerek reel anlamda negatif hale gelmesine yol açmış ve kurdaki baskı nedeniyle ithalatın ucuzlaması, tasarrufları önemli ölçüde ithalata dayalı lüks tüketime yöneltmiş ve bu durum cari açıkların büyümesine yol açmıştır. Özelleştirmeden beklenen gelirin sağlanamaması da programın başarı şansını olumsuz etkilemiştir. Bu riskli ortamın sürdürülemezliği fark edildiğinde ise ekonomi oldukça kırılgan bir yapıya sürüklenmiştir. Bu programın öncelilerden farkı daha çok koşul içermesidir. Ülkemizde günümüze kadar uygulanan IMF destekli programlar ve içerdiği yapısal koşullar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1'deki verilerden de görüleceği gibi IMF ülkemizdeki mali sistemi bütünüyle denetim altına almak için nerede ise her ay yeni koşullar öne sürmekte ve istediği düzenlemeler yapılmadığı sürece hiçbir şekilde ikinci bir adımı atmamaktadır. 26 Nisan 2005'de IMF'e verilen ve EK-A'dan EK-J'ye kadar bir çok teknik bilgiyi içeren Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Ekonomik ve Mali Politikalarına İlişkin Belge'de 2002 yılının Kasım ayından beri izlenen reform programı ile ekonomik performansta kalıcı bir iyileşme sağlandığı belirtilmekte, gelecek 3 yıllık dönemde bu başarının pekiştirileceği ve ekonominin Avrupa Birliği ekonomilerine yakınsama sürecinin güçlendirileceği ifade edilmektedir. Ekleri hariç 33 maddeden ibaret bu metinde; makroekonomik çerçeveden para politikasına,

³⁰ ESEN, OĞUZ, *age*, s.1.

³¹ TOPRAK, Metin, Türkiye'nin Ekonomi Politikası ve Mali Krizler, Yeni Türkiye, Yıl 7, Sayı 42, İstanbul, Kasım-Aralık 2001, s.1423.

kamu maliyesi politikasından yapısal kamu maliyesi reform programlarına, borç yönetiminden finansal sektör reformu ve yatırım ortamının iyileştirilmesine kadar pek çok konuda ayrıntılı bilgi verildiği görülmektedir³².

Tablo 1: Türkiye'de Uygulanan IMF Destekli Programlar ve İçerdiği Yapısal Koşullar

IMF'e Verilen Niyet Mektupları	Ön Koşul	Yapısal Performans Kriteri	Yapısal Kriter	Program Gözden Geçirmeleri	TOPLAM
Aralık 1999	12	5	11	-	28
Mart 2000	-	-	5	-	5
Haziran 2000	-	1	5	-	6
Aralık 2000	12	2	9	3	26
Ocak 2001	-	1	1	-	4
Mayıs 2001	3	-	9	15	27
Haziran 2001	-	-	1	1	2
Temmuz 2001	-	-	2	1	3
Aralık 2001	-	-	1	-	1
Ocak 2002	12	3	16	6	37
Mart 2002	-	2	6	-	8
Nisan 2002	15	4	21	5	45
Nisan 2003	-	1	3	-	4
Mayıs 2003	-	-	4	-	4
Haziran 2003	-	1	5	-	6
Temmuz 2003	3	-	1	-	4
Eylül 2003	-	1	-	-	1
Ekim 2003	3	1	1	-	5
Aralık 2003	4	1	2	-	7
Nisan 2004	-	-	2	-	2
Mayıs 2004	-	1	2	-	3
Haziran 2004	-	-	3	-	3
Temmuz 2004	-	-	2	-	2
Ağustos 2004	-	1	2	-	3
Eylül 2004	-	-	4	-	4
Ekim 2004	-	1	-	-	1
Kasım 2004	-	1	-	-	1
Aralık 2004	-	1	-	-	1
26 Nisan 2005	2	12	3	-	17
24 Kasım 2005	-	10	4	-	14

Kaynak: ESEN, s.9; www.hazine.gov.tr/Standby/mektup/mektup12/mektup_tr.pdf ;
www.alomaliye.gov.tr/niyet-mektubu-260405.htm; <http://www.hazine.gov.tr/ekler/Reviev-TR.pdf>; erişim: 27.02.2006.

Yine IMF'e 24 Kasım 2005'de verilen ve 10.12.2005'de onaylanan 26 maddelik Niyet Mektubunun 6. maddesinde³³, cari işlemler açığının 2005 yılı itibarıyla GSMH'nin %6 sına ve 2006 yılında ise %5.8'ine ulaşacağına beklendiği ifade edilmekte, cari işlemler açığının kısmen dış koşullardan, özellikle tekstil sektörüne uygulanan uluslararası kota sınırının kaldırılması ve petrol fiyatlarındaki yüksek artıştan kaynaklandığı belirtilmekte ve güçlü sermaye girişlerinin de TL'nin değerlendirilmesine yol açarak bunda etkili olduğu vurgulanmaktadır³⁴.

³² www.alomaliye.gov.tr/niyet-mektubu-260405.htm. ; erişim:23.12.2005.

³³ http://www.maksimum.com/haberler/h/imf_niyet_mektubunu_onayladi.php. erişim: 23.12.2005.

³⁴ <http://www.hazine.gov.tr/ekler/Reviev-TR.pdf>; erişim: 23.12.2005.

4. TÜRKİYE'DE EKONOMİK KRİZLERE YOL AÇAN GELİŞMELER

4.1. Mali Gelişmeler

Türkiye'nin 1990'lı yıllardan itibaren geçirdiği kriz süreci pek çok gelişmekte olan ülkede de yaşanmıştır. 1994 Meksika, 1997 Asya, 1998 Brezilya ve Rusya Krizleri bunun örnekleridir. Hatta 1990-1992 Avrupa para sistemi krizi; İngiltere, Fransa, Portekiz ve İsveç gibi gelişmiş ekonomilerde ortaya çıkan bir finansal krizdir. Önceleri ekonomik krizler daha çok ulusal boyutluydular. Bir ekonomideki talep yetersizliği işsizlik ve durgunluğa, talep fazlası ise enflasyona yol açmaktaydı. 1990'lı yıllarla birlikte hız kazanan küreselleşme süreciyle birlikte, ülkeler arasındaki mal ve hizmet akımlarıyla sermaye akımlarının önündeki engeller süratle kaldırılmaya başlanmıştır. Ayrıca elektronik ve haberleşme teknolojisindeki baş döndürücü gelişmeler hem finans-sermaye hem de mal ve hizmetlerin ülkeler arasındaki dolaşımını hızla artırmıştır. Bu hızlı gelişmeye bazı ülke ekonomilerinin uyum sağlayamaması ise ekonomik krizlere uluslararası bir nitelik kazandırmıştır³⁵.

Son yıllarda ülkemizde yaşanan ekonomik krizlerde de kısmen bu dışsal etmenlerin payı bulunmaktadır. Ayrıca IMF ile varılan mutabakat sonrasında yürütülen ekonomik programların da bunda büyük payı olmuştur. Yine bunların yanı sıra 1997 Haziran ayında Güneydoğu Asya ülkelerinin yaptıkları %25-35 arasındaki yüksek oranlı devalüasyonların ihracattaki rekabet gücümüzü azaltması, ülkemizdeki özel sektörün talepte meydana gelen bir artışa üretimi artırmak yerine fiyatları yükselterek cevap vermesi, ihracatçı firmaların bankacılık sektöründe ortaya çıkan negatif gelişmeler nedeniyle teminat mektubu almada zorlanması, reel sektörün gerekli desteği bulamamasından dolayı ülkemizde yapılan çok yüksek devalüasyonların dahi ihracat üzerinde olumlu bir etki yapamamış olması gibi pek çok neden sıralanabilir³⁶. Ekonomik krizlere yol açan gelişmelerin başında kamusal borçların yüksekliği gelmektedir. Ülkemizde kamu sektörünün borcu, görece olarak oldukça fazladır. Ayrıca iç borçların büyük bir bölümü ya döviz üzerinden ya da dövize endekslidir. Bu borçlara ödenen reel faiz, ekonomide yaşanan bazı olumlu gelişmelere rağmen dünya piyasalarına göre oldukça yüksektir. Bu kadar yüksek reel faiz oranlarıyla uzun dönemde güçlü bir kamu finansman yapısını oluşturmak kolay değildir. Üstelik Merkez Bankası bilançosunun büyük bir bölümü döviz cinsi yükümlülüklerden oluşmaktadır. Bu durum büyük bir risk taşımaktadır çünkü, döviz kurlarındaki değişim daha çok dışsal etkenlere bağlıdır ve kontrolü oldukça zordur. Beklenmeyen ve istenmeyen ani bir gelişmede piyasaları yatıştırabilmek için Merkez Bankası varlıklarının likiditesinin yüksek olması gerekmektedir.³⁷ Ülkemizde kamu sektörünün borcu ve ödediği faiz oranları yıllar itibarıyla Tablo 2'de gösterilmektedir.

³⁵ TOPRAK, Metin, Yükselen Piyasalarda Finansal Kriz, Yeni Türkiye, Yıl 7, Sayı 42, İstanbul, Kasım-Aralık 2001, s.855.

³⁶ PARASIZ, İlker, Washington Konsensüsü, Krizler, Ayak Sürmeleri ve Sonuçları, Yeni Türkiye, Yıl 7, Sayı 42, İstanbul, Kasım-Aralık 2001, s.851.

³⁷ KUMCU, Ercan, 26.11.04 Tarihli Hürriyet Gazetesi, <http://www.hurriyetim.com.tr/>

Tablo:2 Türkiye’de Kamunun İç ve Dış Borç Tutarları ve Ödenen faiz Miktarları

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004*	2005**
İç Borç (Trilyon.TL)													
1-Toplam Ödeme	523	1.092	1.744	4.911	5.264	14.471	25.477	37.577	164.360	141.059	166.357	183.553	116.283
a-Ana Para	438	861	1.277	3.585	3.287	8.845	15.579	18.968	123.876	97.591	113.721	133.500	88.505
b-Faiz	085	231	472	1.325	1.977	5.626	9.898	18.609	40.484	43.469	52.636	50.053	27.778
2-Toplam Borçlanma	599	1.303	1.833	5.345	6.370	14.254	26.886	32.488	209.613	125.303	158.238	163.596	103.539
3-Net Borçlanma	161	441	561	1.759	3.083	5.409	11.307	13.500	85.737	27.712	44.517	30.096	15.034
4-Borç Stoku	357	799	1.361	3.148	6.283	11.613	22.920	36.420	122.157	149.870	194.387	224.483	239.517
Dış Borç (Milyon \$)													
1-Toplam	67.356	65.601	73.278	79.626	84.182	96.313	103.025	118.894	113.899	130.207	145.334	161.806	161.820***
a-Orta ve Uzun Vade	48.823	54.291	57.577	62.281	66.491	75.539	80.104	90.503	97.496	113.783	122.321	129.866	128.315
b-Kısa Vade	18.533	11.310	15.701	17.345	17.691	20.774	22.921	28.301	16.403	16.424	23.013	31.940	33.505
2-Dış borç servisi	8.227	9.993	11.897	11.418	12.418	16.513	18.316	21.937	24.623	28.852	27.808	30.506	21.104****
a-Anapara	4.653	6.070	7.594	7.318	7.830	11.690	12.866	15.638	17.489	22.450	20.821	23.358	16.453
b-Faiz	3.574	3.923	4.303	4.200	4.588	4.823	5.450	6.299	7.134	6.402	6.487	7.148	4.651
Dış Borç/GSMH(%)	37,6	49,5	43,1	43,4	44,1	46,9	55,1	59,4	78,0	72,1	61,0	54,1	-

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı 1997-2004 Yılları Yıllık Ekonomik Raporları; <http://www.maliye.gov.tr/apk/rapor%20INT/devletborclari.pdf>; <http://www.maliye.gov.tr/apk/default.htm>; <http://www.hazine.gov.tr/stat/ti87.htm> (20.03.06); Türkiye İstatistik yılığı 2000,s.653; Türkiye İstatistik yılığı 2001,s. 636-643;

* Geçici; **Geçici, Ocak-Ağustos itibariyle; *** Geçici, Haziran ayı itibariyle; **** Geçici, Temmuz itibariyle.

Ülkemizde 3 Kasım 2002 seçimleriyle ortaya çıkan siyasi tablonun tek başına bir iktidara izin vermesi, bunun sonucunda sağlanan siyasi istikrar ve sonrasında yaşanan bir çok olumlu gelişmeye rağmen ekonomide beklenen rahatlamaya henüz ulaşamamıştır. İç ve dış borç yükümlülüğü oransal anlamda olmasa da mutlak anlamda artmakta ve reel faiz oranlarının yüksekliği dolayısıyla kamu gelirlerinin önemli bir bölümü hala faiz ödemelerine gitmektedir. Bu durumu Tablo 2'deki veriler de doğrular niteliktedir. Mesela dış borçların GSMH'ya oranı 2001 yılında %78'lerden 2004 yılında %54'lere gerilemesine karşın toplam dış borç miktarları aynı yıllarda 113,899 milyar dolardan 161,806 milyar dolara, iç borçlar ise 164,360 katrilyon TL'den 183,553 katrilyon TL'ye ulaşmış bulunmaktadır. Yine aynı yıllarda dış borçlar için ödenen faizler 7,134 milyar dolardan 7,148 milyar dolara ve iç borçlar için ödenen faizler 40,484 milyar katrilyon TL'den 50,053 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Bu durum sosyal güvenlik açıklarının artmasına da neden olan bir gelişmedir. Bu veriler aynı zamanda IMF'e bağlılığın uzun yıllar süreceğinin bir işareti olarak görülebilir.

Son yıllarda önemli ölçüde artan ihracata rağmen dış ticaret açıkları endişe verici bir boyutta giderek büyümektedir. Ülkemizdeki ithalat ve İhracat Oranları Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerine göre Tablo 3'de gösterilmiştir. Tablo 3'deki verilere göre; 2001 yılında ihracatımız 31,334 milyar dolar iken 2004 yılında 63,121 milyar dolara, aynı yıllardaki ithalatımızın ise 41,399 milyar dolardan 97,540 milyar dolara yükseldiği görülmektedir. Yine 2001 yılında dış ticaret açığı 10,065 milyar dolar iken 2004 yılında 34,419 milyar dolara çıkmıştır. Cari işlemler dengesi 2001 yılında 3.390 milyar dolar fazla verirken bu tarihten itibaren giderek bozulmuş ve 2004 yılında 15.649 milyar dolar açık vermiştir. Bu açık 2000 yılı ve sonrasında ekonomik krize yol açan 9,819 milyar dolarlık cari işlemler açığına göre oldukça yüksek bir rakamdır ve halen ithalattaki artış hızı ihracattaki artış hızına göre daha yüksek seyretmektedir.

Son yıllarda yapılan bazı çalışmalar da bu bilgiyi doğrular niteliktedir. Akyıldız'ın bulgularına göre ihracatın ithalat esneklik katsayısı 0,98268813'tür ($R^2= 0,9457$). Yani ithalattaki %1'lik bir artış, ihracatta ancak %0,98268813'lük bir artış sağlayabilmektedir³⁸. Bu duruma neden olan gelişmelerden birisi de TL'nin aşırı değerlenmesidir. TL'nin ileride daha da değerleneceğine ilişkin beklentiler bu aşırı değerlenmeyi giderek artırmaktadır. Oysa ki ülkemiz dış ticaret açıkları ile TL'nin değeri arasında özellikle kriz öncesi dönemlerde ciddi bir ilişki gözükmekte ve TL aşırı değerlendikçe dış ticaret açıkları büyümektedir³⁹. Ancak burada; dış ticaret açıklarının büyümesinde TL'nin değerlenmesinin payının ne olduğuna ve aşırı değerlenmeyi azaltacak bir devalüasyonun ekonomi üzerindeki etkisinin ne olacağına, faiz oranlarının ve kamu borçlarının bundan nasıl etkileneceğine, enflasyonun tekrar tırmanmaya başlayıp başlamayacağına,

³⁸ AKYILDIZ, Hüseyin, **Türkiye'de İstihdamın Analitik Dinamiği**, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Özgür İletim, 1. Baskı, Ankara, 2006, s.107.

³⁹ ERTUNA, İ., Özer, **Türkiye Ekonomisinin Kayıp Yılları (1989-2005)**, Avcıol Basım Yayım, İstanbul, 2005, s.174.

ülke kredi notunun düşüp düşmeyeceğine yönelik analizlerin iyi yapılması gerekmektedir.⁴⁰

Tablo:3 Türkiye'de Dış Ticaret Rakamları

Yıllar	İhracat Milyon \$	İhracatta değişme %	İthalat Milyon \$	İthalatta değişme %	Dış Ticaret Dengesi Milyon \$	Cari İşlemler Dengesi Milyon \$
1993	15.345.	4,2	29.428	28,6	-14.083	-6.433
1994	18.106	18,0	23.270	-20,9	-5.164	2.631
1995	21.636	19,5	35.709	53,4	-14.073	-2.339
1996	23.225	7,3	43.627	22,2	-20.402	-2.437
1997	26.261	13,0	48.559	11,3	-22.298	-2.638
1998	26.973	2,7	45.922	-5,4	-18.949	1.984
1999	26.587	-1,4	40.671	-11,4	-14.084	-1.360
2000	27.775	4,5	54.503	34,0	-26.728	-9.819
2001	31.334	12,8	41.399	-24,0	-10.065	3.390
2002	36.059	15,1	61.554	24,5	-25.495	-1.524
2003	47.253	31,0	69.340	34,5	-22.087	-8.035
2004	63.121	33,6	97.540	40,7	-34.419	-15.649
2005	73.122	15,8	116.048	19,0	-42,926	-23.007

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı-2001, DİE Yayını. S. 509, 638.;

http://www.hazine.gov.tr/stat/egosterge/V-DisTicaretveOdemelerDengesi/V_1_1.xls;

http://www.hazine.gov.tr/stat/egosterge/V-DisTicaretveOdemelerDengesi/V_2_1.xls;

http://www.hazine.gov.tr/stat/egosterge/V-DisTicaretveOdemelerDengesi/V_3_3.xls;

<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko12.xls>; erişim: 24.02.2006;

http://www.hazine.gov.tr/stat/egosterge/V-DisTicaretveOdemelerDengesi/V_3_1.xls (20.03.06)

Dış ticaret açıklarının azaltılmasında yabancı sermaye yatırımlarının da büyük bir önemi vardır. Fakat ülkemizde gerçekleşen yabancı sabit sermaye yatırımları yok denecek kadar azdır. Gerçi Avrupa Birliği'ne üyelik için 17 Aralık 2004 tarihinde, 3 Ekim 2005'de başlatılmak üzere müzakere tarihinin alınmış olması yabancı sabit sermaye yatırımları açısından olumlu bir gelişme olmuştur. Ancak bu müzakerelerin ülkemiz açısından kabul edilemez görülen bir çok koşul içeriyor olması, beklenen olumlu gelişmeyi engelleyebilir niteliktedir. Ayrıca dış ticaret açığının büyük bir bölümünün yurt dışından borçlanılarak karşılanması kaçınılmaz gibi görülmektedir. 13 Aralık 2005'de IMF ile prensipte anlaşılan ve üç yıllık bir dönemi kapsayan yeni bir stand-by anlaşması bu bakımdan önemli bir gelişmedir. Buna ilişkin yeni bir niyet mektubu 26 Nisan 2005 günü imzalanarak IMF'e gönderilmiştir⁴¹. Ancak sadece IMF reçetelerine güvenerek dış ticaret açıklarının kapanması ve ekonomik büyümeyle istikrarın sağlanması pek olanaklı gözükmemektedir.

⁴⁰ TÖRÜNER, Yaman, <http://www.milliyet.com.tr/2005/08/18/yazar/toruner.html>, erişim: 18.08.2005.

⁴¹ <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~1@w~4@nvid~569360,00.asp>, erişim: 27.04.2005.

4.2. Politik Gelişmeler ve Reel Etkileri

Temelleri 1951 Paris Anlaşması ile atılan (Avrupa Çelik Birliği), 1957 yılında Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'na dönüşen ve daha sonra Avrupa Birliği haline gelen oluşuma, Türkiye katılım için 31 Temmuz 1959'da başvuruda bulunmuş ve AB ile Türkiye arasında ortaklık yaratan bir anlaşma ilk defa 12 Eylül 1963'de Ankara'da imzalanmıştır⁴².

Ülkemiz bu tarihten beri tam 43 yıldır, bazen hızı azalsa da büyük bir istekle bu birliğe girme girişimlerini sürdürmüş bulunmaktadır. AB hem ekonomik hem de siyasi ve ideolojik bir birliktir. Bu birlik kuruluşundan günümüze kadar ABD tarafından dikkatle izlenmekte, doğrudan olmasa da dolaylı bazı müdahalelerde bulunmaktadır. Türkiye'nin hem ABD hem de AB ülkeleri yanında yer alması, yani bunların stratejik bir ortağı olması her iki ülke grubunca da önemsenen bir durumdur çünkü bu durum, her iki tarafın çıkarlarına uygun düşmektedir.

ABD ve AB, Türkiye'ye karşı yürüttükleri politikalarda istedikleri sonuçları elde edebilmek için IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşları bir araç olarak kullanabilmektedir. AB'nin içinde yer almanın ülkemiz açısından çeşitli yararları söz konusu olabilir ancak, bu konuda pek samimi olmadıkları Birlik üyelerince son yıllarda ülkemize karşı yürütülen negatif tavırlarda açıkça kendini göstermektedir. Tümü değilse de önemli bir bölümü ülkemizi bu Birlik içinde yer almaya layık görmemekte, ülkemiz için kabul edilemez koşullar ileri sürmekte ve hatta uniter yapımızı sarsıp birlik ve bütünlüğümüzü bozabilecek çeşitli istemlerde bulunmaktadır.

Esasen ülkemiz AB'yi daha çok ekonomik bir birlik olarak görmekte ve böyle bir birlik içinde yer almanın Türkiye'ye küresel rekabet gücü kazandıracağını ve ülke refahının yükselebileceğini düşünmektedir. Yine AB'ye üyeliğin yararlarından birisi de yabancı sermaye yatırımlarındaki artış beklentisidir. AB'ye tam üyelik tarihi belli olunca, Türkiye'ye yabancı sermaye girişinin hızla artacağı sanılmaktadır. Oysa ki AB'ye üye olmak sermaye çekmek için yeterli bir kriter değildir. Zaten AB'ye üyelik sürecinin ucunun açık bırakılmış olması ve AB anayasasının bazı kurucu ülkelerdeki referandum sonucu reddi ve AB bütçesinin onaylanamaması, bu birliğin geleceği üzerinde daha şimdiden ciddi kuşku uyandırmış bulunmaktadır.

AB'ye üyelikle yabancı sermaye girişinin hızlanacağı beklentisi 1995'te Gümrük Birliği'ne girerken de gündemde olmuştur. Bu beklenti günümüzde kendini daha çok hissettirmektedir. Ancak yabancı sermaye artışı sağlamak için başka yollar denemekte yarar vardır. Nüfusu fazla olan ülkelerin az olanlara göre kişi başına daha az yabancı sermaye çektikleri de gözden uzak tutulmamalıdır⁴³. Ayrıca yabancı sermaye girişini özendirmek için Merkez Bankası, Hazine Müsteşarlığı, Bankacılık Düzenleme ve

⁴² **Türkiye AET İlişkileri**, Avrupa Topluluğu Yayınları, Doğu Matbaası, Ankara, (tarih yok)s.17; **Avrupa Topluluğu Nedir?**. Avrupa Topluluğu Yayınları, Nüve Matbaası, Ankara. (tarih yok) s.8.

⁴³ GÜNEŞ, Hürşit, <http://www.milliyet.com.tr/2004/11/26/yazar/gunes.html>. erişim:26.11.2004

Denetleme Kurulu gibi kurumların daha etkin bir işbirliğiyle yeni stratejiler geliştirmesi gerekmektedir.

Küresel sermayenin daha ucuz emek ve bedava doğal kaynak arayışının bir ürünü olan doğrudan yabancı yatırımlar, bazı uluslararası iktisadi kuruluşlar tarafından planlanılarak, ideolojik bir paket içerisinde az gelişmiş ülkelere sunulabilmektedir. Ülkemizde de 1980'lerden sonra uygulanan yatırım politikaları IMF ve Dünya Bankası güdümlü bu ideoloji perspektifinde şekillendirilmeye çalışılmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar yeni istihdam ve üretim kapasitesi yaratmak ve yeni teknolojiler elde etmekten çok, ver kurtulucu özelleştirme politikalarıyla hazır kapasiteleri devralmaktadır. Oysa ki asıl önemli olan yabancı sermayenin; mali kaynakları genişletebilmesi, yatırımları ve ihracatı artırabilmesi, teknolojik olanakları, istihdamı ve işgücü becerisini geliştirebilmesidir.

Yabancı yatırımların kontrolü de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Yabancı sermaye iyi kontrol edilemediğinde yoksullaştırıcı ve yıkıcı olabilmekte, çevre sorunlarını artırabilmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin karşısına çıkan yatırımcı profili, ülkelerin politikalarını etkilemekte, belirlemekte ve değiştirebilmektedir. İşte bu etki ve değişimi, Çok Uluslu Şirketler ancak IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar aracılığı ile sağlayabilmektedir⁴⁴. Bu konuda başta istihdam olmak üzere, üretim üzerindeki kamunun yükünü ve kamu açıklarını artırmadan aşağı çekebilecek düzenlemelerin yapılmasına süratle ihtiyaç duyulmaktadır. Bunu geciktirmenin maliyeti, yerli istihdam ve üretimin azalmasına bağlı olarak ekonomide ciddi bir durgunluğun yaşanması ve cari açık/GSMH oranının artırdığı riskler ile karşı karşıya kalınması olabilmektedir⁴⁵.

SONUÇ

IMF üye ülkelere dış ödeme açıklarının giderilmesi amacıyla kredi sağlayan uluslararası bir kuruluştur. IMF, üyesi olan ülkelerin ekonomileri üzerinde gözetim görevini sürdürmekte ve ihtiyaç durumunda bu ülkelere finansal destek sağlamaktadır. IMF desteğini almış bir ülke uluslararası piyasalardan, daha uygun koşullarla borçlanabilmektedir. IMF sözleşmesi üzerinde her hangi bir değişiklik için %85'lik bir çoğunluk oyu aranmaktadır. IMF kotalarının yaklaşık %17.6'sına ABD'nin sahip olması nedeniyle ABD'nin isteği dışında hiçbir yeni oluşuma olanak bulunmamaktadır. Bu nedenle IMF bir ekonomik kurum olmaktan çok, ABD'nin inisiyatifinde olan siyasi bir kurum olarak öne çıkmaktadır.

IMF'in kredi mekanizması geleneksel borç verme yöntemlerinden farklıdır. Acil durum destek politikaları çerçevesinde sağlanacak krediler için maksimum limit üye ülke kotasının yüzde 25'idir ve İcra Direktörleri Kurulu

⁴⁴ DİKMEN, A., Ahmet, KARAHANOĞULLARI Ahmet, "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Tasarısı Hakkında Bir Değerlendirme" http://www.bilkent.edu.tr/~yeldanbs/Yazilar_Uye/DikmenKara.html, erişim:25.07.2005.

⁴⁵ ÖZTRAK, Faik, <http://www.milliyet.com.tr/2005/07/25/yazar/oztrak.html>, erişim :25.07.2005.

bu oranı yüzde 50'ye kadar artırabilmektedir. Ancak 1994 yılındaki Meksika krizi ve özellikle de 1997-98 yıllarındaki Asya ve Rusya krizleriyle birlikte IMF stand-by ve süresi uzatılmış fon kolaylığı düzenlemelerinde öngörülen maksimum limitleri aşmaya başlamıştır.

Son yıllarda üst üste yaşanan ekonomik krizler pek çok ülke ekonomisinde büyük bir tahribata yol açmıştır. Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte hızlanan küreselleşme süreci, ülkeler arasındaki mal ve hizmet akımlarıyla sermaye akımlarının önündeki engelleri süratle kaldırmış, elektronik ve haberleşme teknolojisindeki olağanüstü gelişmeler finansal sermaye ile mal ve hizmetlerin ülkeler arasındaki dolaşımını oldukça hızlandırmıştır. Bu hızlı gelişmeye bazı ülke ekonomilerinin yeterince uyum sağlayamaması ekonomik krizlere uluslararası bir nitelik kazandırmıştır.

Ekonomik krizlere yol açan gelişmelerin başında kamusal borçların yüksekliği gelmektedir. Ülkemizde de kamu sektörünün borcu, görece olarak oldukça yüksektir. Özelleştirme gelirleri dahil neredeyse ekonomide oluşan tüm tasarruflar borç ödemeye gitmekle birlikte, ülkemizdeki iç ve dış borçlar yüksek faizlerden ötürü mutlak olarak artmaya devam etmektedir.

Mevcut kaynaklarını etkin ve üretken kullanamayan, yeni kaynaklar geliştiremeyen ve yüksek borçları döndürmede bir hayli zorlanan ülkemiz, düşük faizle uzun vadeli borç bulabilmek için IMF ile iyi ilişkilerini sürdürmek durumdadır. Bu nedenle sıkça IMF'in kapısını çalmakta ve onunla yürütülen stand-by düzenlemeleri çerçevesinde ekonomik büyüme ve istikrarı sağlamaya çalışmaktadır. Ancak ortaya çıkabilecek bazı olumsuz gelişmeler Türkiye'yi hedefinden uzaklaştırabilecek; ABD ve AB'nin politik beklentilerine yeterince cevap verememe gibi bazı nedenler ve ülke gerçekleriyle bağdaşmayan IMF reçetelerini uygulama zorunluluğu yeni krizlerin doğmasına neden olabilecektir. Esasen her ülke krizlere düşmemek için daha güvenilir kaynaklara yönelmeli, yeni teknolojik ataklarla üretkenliğini kalıcı kılmalıdır.

KAYNAKÇA

1. AKYILDIZ, Hüseyin, **Türkiye'de İstihdamın Analitik Dinamiği**, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Özgür İletim, 1. Baskı, Ankara, 2006.
2. **Avrupa Topluluğu Nedir?**, Avrupa Topluluğu Yayınları, Nüve Matbaası, Ankara. (tarih yok).
3. DEĞİRMENCİ, Koray, **IMF Nedir?**, Türk-İş Eğitim Yayınları No:53, Başak Matbaacılık, Ankara, 2000.
4. DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı-2001, DİE Yayını.
5. DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 2000, , DİE Yayını.
6. DİKMEN, A., Ahmet, KARAHANOĞULLARI Ahmet, "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Tasarısı Hakkında Bir Değerlendirme"

http://www.bilkent.edu.tr/~yeldanbs/Yazilar_Uye/DikmenKara.html,
erişim:25.07.2005.

7. DOĞAN, Seyhun, **IMF İstikrar Programları ve Türkiye**, Işık Yayın Tanıtım, İstanbul 1997.
8. EĞİLMEZ, Mahfi, **IMF Türkiye (2002)**, http://64.233.183.104/search?q=cache:k_YdXCq6xn0J:www.mahfiegilmez.nom.tr/kose_8.htm+mahfi+e%C4%9Filmez+%C4%B0MF&hl=tr&ie=UTF-8&inlang=tr
9. EĞİLMEZ, Mahfi, “IMF Türkiye(2002)”, http://64.233.183.104/search?q=cache:k_YdXCq6xn0J:www.mahfiegilmez.nom.tr/kose_8.htm+mahfi+e%C4%9Filmez+%C4%B0MF&hl=tr&ie=UTF-8&inlang=tr
10. ERTUNA, İ., Özer, **Kapitalizmin Son Direnişi**, Alfa Yayınları:1567, Güncel: 47, İstanbul Şubat 2005.
11. ERTUNA,İ.,Özer, **Türkiye Ekonomisinin Kayıp Yılları (1989-2005)**, Avcıol Basım Yayım, İstanbul, 2005.
12. ESEN, OĞUZ, “Türkiye’de Uygulanan IMF Destekli Yapısal Programlar”, **Kriz ve IMF Politikaları**, (Editör: ÇOLAK,Ö., Faruk) Alkım Yayınevi, İstanbul 2002.
13. GÜRAN, Nevzat, AKTÜRK, İsmail, **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, 5. Baskı, Tuğra Ofset, Isparta 2001.
14. GÜNEŞ, Hurşit, <http://www.milliyet.com.tr/2004/11/26/yazar/gunes.html>. erişim:26.11.2004
15. HİÇ, Mükerrrem, **Para Teorisi ve Politikası**, 9.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1994.
16. IMF, **IMF at 60**, Finance and Development, September 2004, Volume: 41, Number: 3.
17. IMF, **IMF Technical Assistance Transferring Knowledge and Best Practice.**, Editör: Jeremy Clift, Washington, D.C.,Published May 2003,.
18. KRUGMAN, Paul, **Bunahm Ekonomisinin Geri Dönüşü**, (Çev: Neşenur DOMANIÇ), Literatür Yayınları: 60, Mart matbaacılık, İstanbul, Haziran 2001.
19. KUMCU, Ercan, 26.11.04 Tarihli Hürriyet Gazetesi, <http://www.hurriyetim.com.tr/>
20. Maliye Bakanlığı, 1997-2004 Yılları Yıllık Ekonomik Raporları; <http://www.maliye.gov.tr/apk/rapor%20INT/devletborclari.pdf>, <http://www.maliye.gov.tr/apk/default.htm>;
21. ÖZTRAK, Faik, <http://www.milliyet.com.tr/2005/07/25/yazar/oztrak.html>, erişim:25.07.2005.
22. PARASIZ, İlker, Washington Konsensüsü, Krizler, Ayak Sürümleri ve Sonuçları, Yeni Türkiye, Yıl 7, Sayı 42, İstanbul, Kasım-Aralık 2001.

23. SEYİDOĞLU, Halil, **Uluslararası Finans**, Güzem Yayınları, Genişletilmiş 4.Baskı, İstanbul 2003.
24. TOPRAK, Metin, Türkiye'nin Ekonomi Politikası ve Mali Krizler, Yeni Türkiye, Yıl 7, Sayı 42, İstanbul, Kasım-Aralık 2001.
25. TOPRAK, Metin, Yükselen Piyasalarda Finansal Kriz, Yeni Türkiye, Yıl 7, Sayı 42, İstanbul, Kasım-Aralık 2001.
26. TÖRÜNER, Yaman, <http://www.milliyet.com.tr/2005/08/18/yazar/toruner.html>, erişim: 18.08.2005.
27. TÜRKCAN, Ergun, "IMF'nin Kökenleri", **IMF İstikrar Politikaları ve Türkiye**, Editör: Cevdet ERDOST, Savaş Yayınları, Güncel Sorunlar Dizisi: 2, Birinci Baskı. Aralık 1982.
28. KARLUK, S., Rıdvan, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar** 2. Baskı, Anadolu Ün. Basımevi, Eskişehir 1995.
29. **Türkiye AET İlişkileri**, Avrupa Topluluğu Yayınları, Doğu Matbaası, Ankara, (tarih yok).
30. <http://www.alomaliye.gom/niyet-mektubu-260405.htm>
31. <http://www.alomaliye.gom/niyet-mektubu-260405.htm>; erişim: 23.12.2005.
32. <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko12.xls>; erişim: 24.02.2006
33. <http://www.hazine.gov.tr/ekler/Reviev-TR.pdf>; erişim: 23.12.2005.
34. http://www.hazine.gov.tr/stat/egosterge/V-DisTicaretveOdemelerDengesi/V_3_3.xls
35. http://www.hazine.gov.tr/stat/egosterge/V-DisTicaretveOdemelerDengesi/V_1_1.xls;
36. http://www.hazine.gov.tr/Standby/mektup/mektup12/mektup_tr.pdf ;
37. <http://www.hazine.gov.tr/ekler/Reviev-TR.pdf>
38. http://www.hazine.gov.tr/stat/egosterge/V-DisTicaretveOdemelerDengesi/V_2_1.xls;
39. <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~1@w~4@nvid~569360,00.asp>, erişim: 27.04.2005.
40. <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~1@w~4@tarih~2005-09-21-m@nvid~634074,00.asp>
41. http://www.maksimum.com/haberler/h/imf_niyet_mektubunu_onayladi.php. erişim: 23.12.2005.
42. <http://www.ntv.com.tr/news/335829.asp>, erişim: 06.09.2005.